

УДК 908:94]:378.147.091.33-028.21:005.8

DOI:10.34142/nc.2025.2.56

Метод проєктів при проведенні краєзнавчої практики у системі підготовки бакалаврів-істориків (досвід Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна)

*Ольга Вовк,
Сергій Куделко*

Одним із важливих завдань, які стоять перед сучасною Україною, є підготовка висококваліфікованих кадрів, не лише забезпечених ґрунтовними теоретичними знаннями, але і здатними застосовувати їх на практиці. Одним з дієвих інструментів, який дозволяє досягнути цієї мети у навчальній сфері, є формування проєктної культури здобувачів. Він передбачає впровадження в освітній процес технологій, які дозволяють моделювати професійні ситуації та надають студентам можливість отримати досвід діяльності за майбутнім фахом [15, с. 279].

Метод проєктів (у літературі його також називають проєктним підходом або проєктною технологією) сприяє реалізації таких дидактичних завдань: інтенсифікація освітнього процесу, підвищення його ефективності та якості результатів

навчання студентів; системна інтеграція предметних завдань, розвиток умінь експериментально-дослідницької діяльності студентів; побудова відкритої системи освіти, яка забезпечує кожному учасникові власну траєкторію самоосвіти; формування інформаційної культури учасників [6, с. 234]. Він сприяє формуванню навичок самостійної роботи і планування, глибшому розумінню теми, розвиває дослідницькі навички студентів. Звичайно, як і будь-який інший метод, він має свої обмеження: вимагає значного часу та ресурсів, при виконанні групових проєктів існує ризик нерівномірного розподілу роботи між учасниками, можуть виникати складнощі при оцінюванні готового результату [15, с. 280].

Тим не менше, метод проєктів знайшов своє широке застосування, причому не

лише в освітній сфері, але і у прикладній діяльності (зокрема, при збереженні культурної спадщини [11]), що є ще одним аргументом на користь його застосування у процесі підготовки майбутніх фахівців.

Проблема використання інтерактивних методів навчання, до яких належить і метод проєктів, неодноразово ставала предметом спеціальних досліджень [6, 15 та ін.]. Існує також низка наукових і методичних публікацій, які висвітлюють застосування цього дидактичного інструментарію у системі вищої історичної освіти [1, 7, 14 та ін.]. Водночас варто констатувати, що досвід залучення методу проєктів при проведенні навчальних і виробничих студентських практик був описаний в літературі у контексті підготовки майбутніх перекладачів [10], але стосовно фахової підготовки істориків ще не отримав належного висвітлення.

Метою статті є висвітлення досвіду застосування методу проєктів при проведенні краєзнавчої практики для студентів спеціальності «Історія та археологія» бакалаврського рівня освіти в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна (ХНУ імені В. Н. Каразіна). Сформульовано наступні дослідницькі завдання: висвітлити історію створення та розвитку краєзнавчої практики у ХНУ імені В. Н. Каразіна; схарактеризувати особливості застосування методу проєктів у структурі краєзнавчої практики; проаналізувати типологічний і тематичний спектр реалізованих студентами проєктів і простежити темпоральну динаміку його трансформацій.

У ХНУ імені В. Н. Каразіна краєзнавча навчально-виробнича практика для студентів-істориків вперше була проведена влітку 2013 р. Вона відбувається під науково-методичним керівництвом кафедри історіографії, джерелознавства та археології історичного факультету. Базою практики незмінно виступає Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька, або ТронькоЦентр (з 2022 р. — Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька).

Краєзнавча практика ставить на меті формування та розвиток у студентів професійних компетентностей, оволодіння сучасними методами і підходами історико-краєзнавчого дослідження, формами організації праці, а також удосконалення навичок роботи з фондами бібліотечних, музейних, архівних установ. Вона розрахована на студентів 3-го курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальності «Історія та археологія», денної форми навчання. Для практикантів розроблено методичні рекомендації [8, 9], підготовлено навчальний посібник [3] та дистанційний курс на платформі Moodle.

В перші роки свого існування краєзнавча навчально-виробнича практика в ХНУ імені В. Н. Каразіна мала варіативний статус і була альтернативною педагогічній практиці. Починаючи з 2020 р. вона отримала обов'язковий статус, а від 2023 р. стала виробничою. Цьому сприяло, з одного боку, успішне проведення краєзнавчої практики у попередні роки, а з іншого — дистанційний формат навчання, який унеможливив проведення педагогічної практики на базі дитячих літніх оздоровчих таборів.

Програма практики передбачає теоретичну підготовку студентів (в очному форматі здійснювалася у вигляді виїзних занять, екскурсій та експедицій; в онлайн-форматі — у формі колоквиумів, написанні есе, опрацюванні лекційних матеріалів з подальшим тестуванням) [4]. Здобуті таким чином знання студенти застосовують для створення творчих або пошуково-дослідницьких проєктів, які можуть виконуватися як в індивідуальному форматі, так і у групах з кількістю учасників від двох до чотирьох осіб [5]. Широкий спектр тем та проблем, які виносились для підготовки таких проєктів, обумовлений необхідністю всебічної підготовки майбутнього фахівця відповідно до стандартів спеціальності.

Так, у 2013–2019 рр. найбільше студентських проєктів було присвячено розробці екскурсійних маршрутів та удосконаленню навичок екскурсовода. Можна

пояснити це затребуваністю даного фаху на ринку праці. Серед таких проєктів варто згадати маршрути «Харків грецький», «Харків кінематографічний», «Харків у житті видатного історика і краєзнавця Дмитра Багалія» тощо [3]. Також деякі студенти виступали в якості екскурсоводів під час проведення виїзних занять, про які йшлося вище.

Ще один популярний напрямок діяльності практикантів був пов'язаний з виставковою діяльністю. Відповідні навички необхідні співробітникам музеїв, архівів, наукових бібліотек, де після випуску працює багато хто з випускників історичного факультету. Практикантам було запропоновано продумати тематику і концепцію майбутньої виставки, добрати відповідні візуальні матеріали та підготувати підписи до них. Наприклад, у 2015 р. за участі студентів було започатковано формування колекції «Харківський університет у дзеркалі філателії», матеріали якої неодноразово демонструвалися в університеті та за його межами. Після початку роботи офіційного сайту ТронькоЦентру у 2015 р. розгорнулася підготовка онлайн-виставок і проєктів за участі практикантів. Серед них необхідно назвати такі, як «Каразінський університет на карті Харкова», «Золото Каразінського університету», «Студентські практики в Харківському університеті: історичний екскурс», «Картини — вікна в минуле: до 75-ї річниці визволення України від нацизму» тощо [5].

Вагоме місце з-поміж виконаних практикантами завдань займали такі, що передбачали упорядкування бібліотечних та архівних фондів — як у ТронькоЦентрі, так і в інших профільних підрозділах Каразінського університету та партнерських організаціях (Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка та ін.). Деяким студентам вдалося зробити при цьому справжні відкриття. Наприклад, у 2014 р., опрацьовуючи рукописні фонди Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразі-

на, вони знайшли раніше невідомий лист засновника університету Василя Каразіна (1773–1842) до тодішнього ректора Василя Комлишинського (1785–1841), датований 1837 роком [3].

Почасти цей напрям діяльності пов'язаний ще з одним, який об'єднав роботу практикантів з оцифрування історичних джерел та перекладу їх текстів у комп'ютерний формат. Зокрема, таким чином були оброблені архівні документи XVIII — XIX ст., що стосувалися давнього балканського роду Каразіних, представники якого залишили помітний слід в історії та культурі України.

Ще однією поширеною формою роботи практикантів стала підготовка досліджень та інформаційних довідок, які стосувалися малодосліджених аспектів історії Харкова та Слобідської України. Зокрема, були створені оригінальні розвідки, присвячені кобзарям, лірникам і бандуристам Слобідської України XVIII–XIX ст.; генеалогії прем'єр-міністра Франції П'єра Береговуа, чиї батьки походили зі Слобожанщини; розроблений проєкт інформаційного благоустрою Харкова шляхом створення мережі інформаційних таблиць біля найвидатніших пам'яток тощо [4].

Важливим напрямом досліджень, що велися практикантами, стала некрополістика, тісно пов'язана з пам'яткознавством, біографістикою, генеалогією та іншими спеціальними історичними дисциплінами. Студентами були обстежені міські кладовища, проведена фотофіксація типових та оригінальних зразків надгробків, сформована колекція епітафій. Були каталогізовані місця поховання випускників та викладачів Харківського університету, проведена фотофіксація їхніх могил з метою оцінки стану збереженості і потреби реконструктивних робіт. Пошукова робота дала змогу виявити раніше невідомі або забуті пам'ятки. Наприклад, у 2014 р. практиканти відшукали в Харкові забуту братську могилу солдатів австро-німецької армії періоду Першої світової війни [3]. Про знахідку було повідомлено профільні департаменти Харківської

міської ради і Генеральне Консульство ФРН у Харкові. За результатами обстеження практиканти підготували доповідь, яку виголосили під час Міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю початку Першої світової війни.

За час проведення краєзнавчої практики студенти також займалися обстеженням та описом історичних будівель і пам'ятних місць. Наприклад, у 2016 р. практиканти обстежили старі корпуси Харківського університету з метою виявлення артефактів університетської історії XIX — першої половини XX ст. У 2019 р. вони описали і каталогізували комплекс будівель і споруд у Харкові, що були пов'язані з життям та діяльністю випускників і співробітників Харківського університету. Потрібно зазначити, що це завдання, як і деякі інші, виконувалося в рамках Стратегії розвитку ХНУ імені В. Н. Каразіна на 2019–2025 рр. [5].

Важлива роль відводилася створенню та наповненню баз даних. Зокрема, було зібрано і систематизовано інформацію про пам'ятники і меморіальні дошки Харкова, меморіальні аудиторії Харківського університету. Студенти провели фотофіксацію відповідних «місць пам'яті», збрали інформацію про їх створення, дослідили актуальний стан збереженості.

Під час проходження краєзнавчої практики студенти мали змогу розробляти зразки буклетів, альбомів, путівників краєзнавчого змісту. Наприклад, варто відзначити буклет до 50-річчя переїзду Харківського університету до сучасного Головного корпусу (2013), сувенірний альбом «Види з вікон Харківського університету» (2017) та ін. [4].

Від 2020 р., коли краєзнавча практика почала проходити у дистанційному режимі, її учасники були географічно розпорошені, оскільки перебували переважно у своїх рідних регіонах (серед них — Харків і Харківська область, а також Волинська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Кіровоградська, Львівська, Луганська, Миколаївська, Полтавська області). Від

початку повномасштабної війни у 2022 р. географія місцеперебування студентів ще більше розширилася через масову міграцію українців у т. ч. за кордон.

Це зумовило зменшення кількості колективних і зростання числа одноосібних проєктів. У низці випадків практиканти виконували одне спільне завдання, але працювали над своєю ділянкою роботи кожен окремо. Це стосувалося, наприклад, формування фотобаз вулиць Харкова, названих на честь видатних випускників і викладачів Харківського університету (2020 р.); наповнення бази даних міжнародного наукового проєкту «Практики саморепрезентації багатонаціональних міст в індустріальну і постіндустріальну добу» (2020–2021 рр.) тощо.

Під час проведення практики у дистанційному форматі розширився репертуар видів завдань, над якими працювали студенти — насамперед, за рахунок етнологічної та фольклористичної тематики. Практиканти, знаходячись у рідному місті чи селищі, мали змогу дослідити зразки місцевої нематеріальної культурної спадщини (орнаменти вишивки, легенди і перекази тощо). Науково-методичне забезпечення такої діяльності стало можливим завдяки діяльності відділу етнографії у структурі ТронькоЦентру [16].

Потрібно зазначити, що низка виконаних практикантами завдань пізніше була репрезентована у рамках інших регіональних і міжнародних проєктів і програм. Наприклад, твір «Легенди селища Хорошеве» (2020 р.) був представлений на Харківському обласному молодіжному конкурсі «Легенди рідного краю», де зайняв призове місце. Проєкт «Стежками Косачів на Волині» (2021 р.) був виконаний до 150-річчя з дня народження Лесі Українки, чий ювілей увійшов до Списку знаменних дат ЮНЕСКО. Проєкт екскурсійно-туристичного маршруту містом Часів Яр Донецької області (2021 р.) був представлений під час тревел-ідеятону «Моя туристична громада-Мирополіс», що є складовою програми ООН із відновлення та розбудови миру.

Гірко визнавати, що чимало територіальних громад, матеріальну та нематеріальну культурну спадщину яких досліджували студенти під час краєзнавчої практики, після повномасштабного вторгнення опинилися в зоні активних бойових дій або в окупації. Низка досліджених практикантами музеїв, заповідників та пам'яток зазнали пошкоджень або були зруйновані у 2022–2025 рр. (серед них — Куп'янський краєзнавчий музей, Національний природний парк «Дворічанський», Верхньо-Салтівський історико-археологічний музей-заповідник, пам'ятки міст Вовчанськ на Харківщині та Часів Яр на Донеччині тощо). Це робить зібраний та узагальнений студентами матеріал особливо цінним.

Пройшовши краєзнавчу практику, студенти мають можливість продовжити свої краєзнавчі дослідження та презентувати їх широкому загалу. Насамперед, це відбувається в рамках Міжнародної краєзнавчої конференції молодих учених, яка проходить щорічно у листопаді-грудні на історичному факультеті ХНУ імені В. Н. Каразіна [2].

Таким чином, краєзнавча практика є важливою складовою підготовки майбутнього бакалавра-історика. Ця форма роботи дає можливість студентам удосконалити свої навички щодо збору та опрацювання історичних джерел, долучитися до опису та каталогізації пам'яток історії і культури, створити й апробувати творчі проекти краєзнавчого характеру. Спеціалістами історичного факультету і ТронькоЦентру ХНУ імені В. Н. Каразіна вироблений комплекс підходів та методів до проведення краєзнавчої практики, провідним з яких є метод проектів. Система індивідуальних проектних завдань, підібраних відповідно до зацікавлень та схильностей кожного конкретного студента у поєднанні з теоретичними заняттями робить практику не лише корисною, але й цікавою для учасників. Методичні підходи, розроблені з метою забезпечення дистанційного проходження краєзнавчої практики, можуть

виявитися корисними і після повернення до традиційної очної системи навчання.

Література

1. Бакуменко О. О. Застосування інтерактивних методів навчання в ході викладання дисципліни «Історія стародавнього світу» // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2022. № 76. С. 57–65.
2. Вовк О. І. Краєзнавчі конференції молодих учених на історичному факультеті Харківського університету: історія і досягнення // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. 2016. Вип. 19. С. 150–160.
3. Вовк О. І., Куделко С. М. Краєзнавча навчально-виробнича практика : навч.-метод. посіб. ; наук. ред. проф. С. І. Посохов. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. 108 с.
4. Вовк О. І., Куделко С. М. Краєзнавча практика в умовах карантину (досвід, проблеми, погляд у майбутнє) // Проблеми сучасної освіти. 2020. № 11. С. 70–74.
5. Вовк О. І., Куделко С. М. Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Каразінського університету в науковому й освітньому процесах // Проблеми сучасної освіти. 2019. № 10. С. 15–23.
6. Кравченко Г. Ю. Проектний підхід в управлінні освітньою діяльністю студентів закладів вищої освіти України // Зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. з економічних та гуманітарних питань. У 2-х т. Т. II. Дніпро, 2024. С. 233–234.
7. Методика інноваційного викладання історичних дисциплін у закладах вищої освіти : навч.-метод. посіб. / А. П. Гриценко. Глухів, 2022. 276 с.
8. Методичні рекомендації до навчально-виробничої краєзнавчої практики (для студентів III курсу історичного факультету) / С. М. Куделко, О. Г. Павлова ; наук. ред. проф. С. І. Посохов. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 20 с.
9. Методичні рекомендації з навчально-виробничої краєзнавчої практики для студентів 3 курсу першого (бакалавр-

ського) рівня вищої освіти, спеціальності 032 «Історія та археологія» денної форми навчання / С. М. Куделко, О. Г. Павлова, О. І. Вовк. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019. 24 с.

10. Мілова О. Є., Павлюк Н. В. Навчальна перекладацька практика: проєктний підхід // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. 2022. № 2 (350). С. 139–148.

11. Нехай В., Кульбако А. Проєктний підхід у збереженні культурної спадщини України // Галицький економічний вісник. 2023. № 5 (83). С. 114–122.

12. Павлова О. Г., Куделко С. М. Музеєзнавство, мистецтвознавство та пам'яткознавство на історичному факультеті ХНУ імені В. Н. Каразіна // Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. «Історія». 2015. № 50. С. 145–153.

13. Реєнт О. П. Краєзнавство в Україні: історичні традиції і стратегія розвитку. Вид. 2-ге, доп. Київ : НСКУ, 2021. 292 с.

14. Скакальська І. Б. Інноваційні підходи до викладання археології у вищій школі // *Universum Historiae et Archeologiae*. 2020. Т. 3 (28), № 1. С. 176–187.

15. Черненко О. В. Інтерактивні методи навчання як дидактичний підхід до розвитку проєктної культури у майбутніх викладачів // Наукові записки. Сер.: Педагогічні науки. 2024. Вип. 215. С. 277–285.

16. Шпорт Г. М. Виставки етнографічного профілю як важливий засіб формування національної свідомості учнівської та студентської молоді (на матеріалах виставки «Українська писанка: закарбовані грані духовного», 7–26-е червня 2018 р.) // IX Луцьовські читання. Вип. 5: Проблеми музейної освіти в Україні. Матеріали наук.-практ. семінару 30 березня 2018 р. / укл. О. Г. Павлова. Харків, 2020. С. 153–160.

07.02.2025

Відомості про авторів:

Вовк Ольга Ігорівна — кандидат історичних наук, заступник директора Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька, викладач кафедри історіографії, джерелознавства та археології; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Харків, Україна; email: o.vovk.88@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1991-4385>

Куделко Сергій Михайлович — кандидат історичних наук, професор, професор кафедри історіографії, джерелознавства та археології, директор Центру українських студій краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Харків, Україна; email: kudenko_sm@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1630-8774>